

Från [Kildén & Åsman](#)

Artikelserie av Benny Åsman (skriven 15-17 dec. 2008)

Krisen alla såg, men ingen ville se

Året 2008 är över. Det var året då K-ordet med stort K blev det mest använda ordet i media världen över. K som i Kris. Men vad var det som hände och varför hände det? Och inte minst, vad väntar oss under 2009?

Här följer en krönika i tre delar som jag hoppas kommer att ingå i din jullektyr.

I slutet av september 2007 började redan den amerikanska bostadsmarknaden falla samman. De så kallade subprimelånen visade sig vara just det många trodde – en finansbubbla som blåsts upp till bristningsgränsen. Smarta mäklare hade lånat ut pengar till husköp åt hundratusentals familjer som inte ens hade tillräckligt stora inkomster för att betala en hyreslägenhet. Men mäklarna behövde inte bekymra sig för riskerna eftersom investeringsbanker som Bear Stearns, Lehman Brothers och Citibank i sin tur köpte upp lånen för att paketera om dem till ”värdepapper” som i sin tur såldes vidare till hugade spekulanter på en marknad som ingen snart visste hur den fungerade och vilka aktörer som satt inne med riskerna som uppenbarligen fanns med subprimelånen i första ledet.

Men i det finansiella pyramidbyggets uppgångsfas är det ingen som bekymrar sig över riskerna. Det är glada miner på alla fronter och giriga blickar kastas mot de hägrande vinsterna. Många såg krisen komma men ingen ville se den. Vinsterna som ännu fanns att göra var för stora. Men när sedan understa stenarna i pyramiden börjar spricka då sjunker mungiporna och girigheten går över i panik. Sälj, sälj, sälj. Alla försöker samtidigt att göra sig av med riskfyllda papper och då går botten ur. Finanskrisen är ett faktum.

Om spekulering, finansbubblor och krascher kunde stanna i den finansiella sfären vore det inte mycket att bry sig om. De som tjänat stora pengar i uppgången förlorar dem i utförsbacken. Men det är tyvärr inte så det fungerar. I stället stryker banker, fonder och andra finansinstitut sin utlåning och den ”verkliga ekonomin”, industri och service, får inte längre tillgång till de dagliga krediter de behöver för att köpa råvaror, betala räkningar och löner. Det omedelbara resultatet blir avsked och nedläggningar. Miljontals arbetare förlorar sina arbeten.

Den internationella arbetsorganisationen ILO varnar i en nyligen publicerad rapport för allvarliga försämringar under 2009 för arbetare världen över.

– För världens 1,5 miljarder lönearbetare väntar hårda tider. Långsam eller negativ ekonomisk tillväxt, tillsammans med kraftigt fluktuerande matpriser och pris på energi, kommer många arbetares reallöner att minska, speciellt för hushåll med låga löner och för de fattiga. Men även medelklassen kommer att drabbas ordentligt, skriver ILOs chef Juan Somavia i rapporten.

ILO varnar för att den officiella arbetslösheten i världen kommer att nå 120 miljoner innan årets slut, upp 20 miljoner från dagens situation. Kom då ihåg att den ’officiella’ arbetslösheten inte tar med de miljoner och åter miljoner som är undersysselsatta eller inte alls finns med på arbetsmarkanden därför att de tappat hoppet och inte längre söker ett arbete. Rikemansklubben OECD i sin tur skriver på sin hemsida att innan 2010 kommer antalet arbetslösa i medlemsländerna att stiga från nuvarande 34 miljoner till 42 miljoner. Här gäller samma anmärkning som ovan vad gäller mörkertalen.

Bakom varje rubrik om avsked, omstrukturering eller nedläggning döljer sig individuella katastrofer för varje familj som drabbas. Allt ifrån ekonomiska svårigheter och sociala problem i länder där det ännu finns sociala skyddsnet som trots allt fungerar någorlunda, till länder där ett avsked innebär omedelbar ren misär och kanske svält. Men gemensamt för dem alla är att de inget har att göra med krisens orsaker och att de är de första att drabbas av krisens konsekvenser.

Tusentals miljarder i aktieägarnas fickor

Innan vi går över till vad som väntar under det kommande året är det på sin plats att påminna om grunderna till finanskrisen. Det framställs gärna som att det inte finns tillräckligt med pengar och att bankerna därför stryper kreditgivningen. Men i själva verket är grunden till finansbubblan att det finns för mycket pengar som används på fel sätt. Reagans och Thatchers nyliberala motrevolution lyckades med vad den föresatte sig, nämligen att öka vinsterna på lönernas bekostnad. All statistik som publicerats av IMF, Eurostat och OECD visar att lönernas andel av BNP minskat i alla industriländer sedan början av 80-talet och fram till i dag. Det handlar om några procentenheter men varje procent handlar om hundratals miljarder dollar som omfördelats från arbete till kapital. Enda undantaget i OECD är Belgien. Och den enda förklaringen till det är att i Belgien skyddas lönerna av en indexreglering som gruvarbetarna lyckades tillkämpa sig 1929. Sedan har indexregleringen införts för alla lönearbetare. Trots att indexeringen urholkats är den ändå ett någorlunda effektivt vapen för de arbetande. Något för LO att driva– indexreglerade löner.

Tusentals miljarder kronor omfördelades och hamnade i kapitalägares fickor. Det är förklaringen till att avstånden mellan rika och fattiga i alla länder tänjts ut, till bristningsgränsen i vissa fall. Men vad gjorde de som befann sig på ”rätt” sida i omfördelningen? Innan dagens kris slog undan benen på alla nyliberala dogmer var det allmän ”sanning” att vinsterna investerades av skötsamma entreprenörer som skapade jobb och alla tjänade i slutändan på att vissa blev rika som troll.

Men det var ingen ”sanning”. I stället för att använda vinsterna till nyttiga investeringar i maskiner och infrastruktur letade sig lejonparten av vinsterna till den spekulativa karusellen i finanssfären. Där var de kortsiktiga utsikterna till ännu större vinster bättre än i den ”verkliga” ekonomin med överproduktion i de flesta branscher och där det saknas tillräckligt attraktiva investeringsobjekt. Så det är den ”verkliga” ekonomins svagheter som till att börja med förklarar finanssfärens elephantias och inte tvärtom. I ett andra steg är det sedan finanssfärens kris som skjuter den ”verkliga” ekonomin i sank. Orsakssammanhangen är viktiga, därför att de visar att allt tal om kasinoekonomi och återgång till gammal hederlig kapitalism uppiffad med lite keynesianskt smink är en utopi. Obamas, Sarkozys, Merkels och Borgs attacker på oansvariga banker och fonder är mest prat för gallerierna och syftar inte till att reformera kapitalismen och ge den en human touch utan har som mål att rädda vad som räddas kan av den nyliberala globaliseringen, avregleringarna och den sociala nedrustningen.

Ett år har gått och det går nu att värdera två mer eller mindre teoretiska dispyter som präglats mycket av finanspressen. Dispyt ett. Vad var orsaken till den enorma prisökningen på olja och andra råvaror? Dispyt två. Skulle Kina och Indien ånga på som vanligt även om USA och EU gick in i en recession?

Priset på olja gick upp till 147 dollar per fat under sommaren innan det tog stopp och nu ligger det runt 40 dollar per fat efter ett otroligt ras på bara ett par månader. Samma sak har skett med andra råvaror även om svängarna inte varit lika yviga. När det bar iväg uppåt var den dominerande idén att Kinas och Indiens efterfrågan på olja och råvaror var den huvudsakliga drivkraften bakom prisuppgången. Till det sas det att ”peak oil” nåtts och att nu var

det dags att ställa in siktet på 200 dollar per fat. En liten minoritet ekonomer menade att den avgörande orsaken till fantasipriserna var ren spekulatation. Efter bostadskraschen och det begynnande börsrasen sökte sig enorma mängder spekulativt kapital till råvarumarknaderna i hopp att rida på de stigande priserna som spekulatationen självt skapade. I dag finns det facit. Med oljepriset nere kring 40 dollar per fat kan vi med bestämdhet säga att det var nästan uteslutande spekulatation som låg bakom prisökningen. Ingen vara som det inte råder akut brist på kan ha sådana prisvariationer på så kort tid om det inte ligger spekulatation bakom. Under 2008 ökade dessutom inte oljekonsumtionen i världen och ändå dubblerades oljepriset innan det kraschade till dagens 40 dollar per fat.

Svaret på den andra frågan fanns på The Economists framsida den 13 december. ”Kina och Indien – en story om sårbara ekonomier”. Kina och Indien är inte och kommer ännu under många år inte att bli de lokomotiv för världsekonomin som många ekonomer ansåg ännu för ett halvår sedan. Även om partihöjderna i Kina gör allt för att hålla produktionen uppe slår nu recessionen snabbt igenom. Tusentals fabriker har redan stängt sina portar och hundratals arbetare har tvingats sätta sig på bussen hem till byn. Novembers siffror över exporten till USA och andra länder slog alla experter med häpnad. Exporten sjönk med 2.2 procent i november jämfört med november 2007. Det är första gången på 10 år som exporten minskar.

Det blir hårda tider. Ingen mänsklig kapitalism i sikte.

Och nu då? Vad väntar oss under 2009? Likt i fjol ska jag sätta ut hakan och ge mig på ett par gissningar. Ekonomiska gissningar brukar för det mesta slå fel. Därför känns det bra att en av mina ”förutsägelser” i december 2007 i tidningen Internationalens spalter var korrekt. Jag skrev att innan 2008 års slut skulle oljepriset ligga under 75 dollar per fat. I december 2007 kostade fatet kring 120 dollar. Att det blev en bra gissning berodde på att en annan gissning i samma artikel också slog in. Jag påstod att under 2008 skulle finanskrisen slå igenom i den ”verkliga” ekonomin och driva USA och därmed hela världen in i en recession. I december 2007 var det inte en okontroversiell gissning.

Men nog med bröstdunkar. Att säga hur det ska gå för den arbetande befolkningen i år kräver ingen kristallkula. Det blir som Littorin säger, ett skitår. När den borgerliga regeringen för en gångs skull gör en bra prognos ska den ha heder för det. Kapitalismen är sjuk ropar rubrikerna från Svenska Dagbladets spalter. Man tror knappt sina ögon. ”Experter”, som förr hyllade det nyliberala triumftåget, säger nu lika tvärsäkert att en ny tid med en mer etisk kapitalism är på väg. Tro dem inte. Om vi ska förlita oss på kapitalisternas nyfunna idealism blir det kommande året inte den vändpunkt för arbetarkollektivet vad gäller levnadsstandard och social säkerhet som är nödvändig. I stället kommer vi att få se allt mer aggressiva företagsägare som kommer att göra allt för att lasta över kostnaderna för krisen på de anställdas axlar. Hårdare samhällsklimat och skärpta klassmotsättningar väntar. Förutsättningarna för en segerrik arbetarkamp är inte gynnsamma men initiativ som på Volvo Umeåverken tändes ett ljus i mörkret och inger hopp.

På internationell nivå sprids också idéer om att den hejdlösa finanskapitalismens dagar är över. IMF, Världsbanken och andra institutioner ska ges en ny roll så att marknadens överdrifter kan tyglas. Tro dem inte. Redan nu ser vi att var regering drar täcket åt sitt håll för att skydda den egna industrin. De ibland svärförståeliga bråken mellan Merkel, Brown och Sarkozy är uttryck för hur olika kapitalgrupper i Europa med alla medel söker skapa konkurrensfördelar för att ta sig själva helskinnade ur krisen. Att Barak Obama blir ny hyresgäst i Vita Huset kommer inte heller att ändra den internationella ekonomiska situationen. Hans jobb är att rädda det amerikanska banksystemet från kollaps och att via en sänkning av dollarns värde skjuta över krisens kostnader på utlandet. Den ekonomiska krisen kommer att

skapa många nya spänningar mellan multinationella bolag och olika kapitalgrupper. Konkurrensen om marknader kommer att intensifieras och de svagaste går under. Det är vad ILOs chef tänker när han säger att de arbetslösa led kommer att fyllas på med 20 miljoner avskedade olycksfåglar.

Jag tror också att vi kommer att minnas 2009 som året då det kinesiska undret visade sig vara ett rangligt bygge. Den enorma fastighetsboomen på kustremsan kan spricka och i så fall dra med sig hela ekonomin i en kris som kineserna sent ska glömma. Hur den kinesiska diktaturen ska överleva en djup ekonomisk kris är svårt att se. Hela dess legitimitet är byggd på snabb ekonomisk tillväxt med möjligheter för en minoritet i samhället att berika sig.